

DEĞİŞEN ÇALIŞMA ANLAYIŞI VE SOSYAL GİRİŞİMLER: ASHOKA TÜRKİYE ÜYELERİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI¹

CHANGING PERCEPTION OF LABOUR AND SOCIAL ENTREPRENEURSHIPS: A FIELD RESEARCH WITH MEMBERS' OF ASHOKA TURKEY

Volkan IŞIK*

Geliş Tarihi: 14.02.2018

Kabul Tarihi: 05.03.2018

ÖZET

Türkiye'deki sosyal girişim istihdamını Ashoka örnekleminde analiz eden bu çalışmanın genel amacı; bireyleri sosyal girişimlerde çalışmaya teşvik eden faktörlerin belirlenmesidir. Bu ana amaç etrafındaki alt amaçlar ise; sosyal girişimlerin istihdam potansiyellerinin tespit edilmesi ve bu girişimlerin; yoksulluk, işsizlik, eğitim, çevre gibi geniş anlamda sosyal politikanın ilgi alanına giren sosyal sorunlarla mücadelede etkinliğinin sorgulanmasıdır. Bu amaçlar doğrultusunda, nicel araştırma tekniklerinden "alan araştırması (survey)" tekniğinin kullanıldığı araştırmada; Türkiye'deki Ashoka üyesi sosyal girişimlerde istihdam edilenler ile sosyal girişimci ve yöneticilerin algılarını belirlemeye yönelik bir araştırma modeli kurgulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, sosyal girişimler; günümüzde girişimciliğin yalnızca ticari alanda, çalışmanın ise yalnızca gelir amacıyla yapılabileceği yönündeki geleneksel anlayışı değiştirmektedir. Bu anlayış doğrultusunda sosyal çalışma kapsamında yeni bir istihdam alanı yaratan sosyal girişimler, aynı zamanda refah hizmetlerine sağladıkları katkılar ile de devletin sosyal harcamalarına destek olabilecek bir potansiyeli içinde barındırmaktadır.

Jel Sınıflandırması: L31, J21, J23, J24

Anahtar Kelimeler: Sosyal Girişim, Üçüncü Sektör, Sosyal Çalışma, Refah Devleti, Sosyal Sorumluluk.

ABSTRACT

The general purpose of this study, which analyzes social entrepreneurship's employment with the sample of Ashoka Turkey is to determine the factors that encourage individuals to work in social entrepreneurship. The sub-goals around this main objective are; determining the employment potentials of social entrepreneurship; poverty, unemployment, education, environment and social problems that are of interest to social policy. In the direction of these aims of the research using "survey" technique from quantitative research techniques; Ashoka members in Turkey with those employed in social entrepreneurship and social entrepreneurs manage a research model to determine the perception was assembled. According to the results of the research, it is changing the traditional understanding that entrepreneurship can only be carried out on the commercial field and working can be done only for the purpose of income and creates a new field of employment within the

¹ Bu çalışma "Çalışmanın Değişen Anlamı ve Üçüncü Sektör İstihdamı Çerçevesinde Türkiye'deki Sosyal Girişim İstihdamının Analizi: ASHOKA Örneği" başlıklı doktora tez çalışmamın verilerinden yararlanılarak üretilmiştir.

* Yrd.Doç.Dr., Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, volkani83@gmail.com

scope of this understanding and also has the potential to support the social expenditures of the state with the contributions made to the welfare services at the same time.

Keywords: Social Entrepreneurship, Third Sector, Social Work, Welfare State, Social Responsibility.

JEL Classification: L31, J21, J23, J24

GİRİŞ

Çalışanların çalışma yaşamının kendilerine ve topluma olan katkısını giderek daha fazla sorgulamaya başladıkları günümüzde, bireyler gelir getirici işler yanında, sosyal fayda odaklı işler yapmaya yönelmektedirler. Esasen bireylerin içinde yaşadıkları topluma fayda sağlayacak işlerde çalışmaları yeni bir olgu değildir. Özellikle; din, örf ve adetler ekseninde şekillenen ve karşılığında çıkar beklentisi olmadan yapılan gönüllü çalışmalar, çok eski yüzyıllardan beri toplumsal yapıları şekillendiren dinamiklere göre değişen düzeylerde görülmektedir. Günümüzde ise gönüllü ya da bir diğer ifadeyle sosyal çalışma, dünya genelinde sosyal sorunlarla mücadele eden profesyonel bir çalışma alanına dönüşmüştür.

1980 sonrası küreselleşme süreciyle birlikte yoksulluk, işsizlik, sosyal koruma kapsamı dışındakiler, sağlık, çevre kirliliği, v.s. gibi pek çok sosyal sorun ulusal sınırların ötesine geçerek küresel meselelere dönüşmüş, yine aynı dönemde hızla gelişen bilgi-iletişim teknolojileri sayesinde de bireyler kendi ulusal sınırlarının çok ötesindeki meselelerden anında haber olmaya başlamıştır. Böylelikle dünyanın bir ucundaki bir sosyal probleme olan mesafeler yaklaşmıştır.

Keynesyen politikaların ekseninde refah devletinin altın çağını yaşadığı 1945-1970 döneminde refahın tek aktörü devlet iken, 1980 sonrasında aktörler çeşitlenmeye başlamış ve refah karması tartışmaları gündeme taşınmıştır. Kabaca, refahın sağlanmasında devlet yanında farklı aktörlerin de sorumluluğunun olduğunu benimseyen refah karması modeli; merkezi ve yerel devlet yönetimi yanında, aile, sivil toplum örgütleri ve hatta özel sektöre dahi sorumluluk yüklemektedir.

Sosyal sorunlarla mücadele aktörlerinin çeşitlenmesi ve küreselleşmenin etkisiyle sosyal sorunlara karşı dünya genelinde farkındalığın artması ise çalışma kavramına yüklenen anlamın sorgulanmasına sebep olmuştur. Çalışma kavramının; günümüzde bireye sadece maddi açıdan kazandırdıklarıyla değil, manevi açıdan anlamlı olmasıyla da değerlendirilen bir kavram haline gelmesi bu nedenledir. Geçmişten farklı olarak artık çalışanlar sadece maddi kazançlarına göre işlerini değerlendirmemekte, yaptıkları işlerin ne kadar anlamlı ve topluma faydalı olduğuna da

dikkat etmekte, bir diğer deyişle yaptıkları işlerin kendilerine sağladığı manevi kazançlara da önem vermektedirler.

Muhammed Yunus (2012:50); çalışanların bu manevi kazanç elde etme arzusundan hareketle, sosyal amaçlı işlerde çalışmasının ardındaki dürtüyü; bütün insanların özünde kökleşmiş bulunan idealizm ve umuda bağlamakta; kapitalist sistemin temel taşlarından biri olan kar güdüsü ve maddi menfaat ilişkisini tersine çevirecek yapılardan bahsetmektedir.

Bilindiği gibi kapitalist sistem içerisinde maddi menfaat birincil önem taşımaktadır ve bütün sistem bu güdülenme üzerine oturur. Bu sistem içerisinde sermayedar yaptığı bütün faaliyetlerde karını azamileştirme güdüsü taşıırken, emek ise çoğu zaman tek gelir kaynağı olan ücretinin peşindedir. Dolayısıyla klasik ve neo-klasik iktisadın temel varsayımını oluşturan; “Homo economicus” yaklaşımı hatırlanacak olursa; tüketici olarak fayda maksimizasyonu, üretici olarak ise kar maksimizasyonu peşinde koşan rasyonel insan karşımıza çıkmaktadır (Ayyıldız, 2008:30).

Kapitalist sistemin çarkları bu güdüler üzerinde dönerken, Yunus’un ifade ettiği yeni kapitalizm türünde çalışmanın anlamı değişmekte ve birincil güdüler maddi menfaatlerin ötesine geçmektedir. Çalışmanın anlamındaki bu değişim sorgusu, literatürde rasyonel insan prensibini benimseyen “homo-economicus” yaklaşımının tam karşısına, “homo-socialogicus” gibi bir kavramı çıkarmaktadır. İlk defa 1965 yılında Ralph Darendorf’un aynı adı taşıyan kitabıyla literatüre giren “homo-socialogicus” kavramı temel olarak; bireyi sosyal çevreden etkilenen sosyal bir aktör olarak ele almakta ve içinde yaşadığı toplumun ihtiyaçlarına kayıtsız kalamayacağı prensibini benimsemektedir.

Toplumsal ihtiyaçlara kayıtsız kalamayan bireyler, sosyal sorunların çözümü için yenilikçi yöntem ve mekanizmalar geliştirme gayreti içerisine girmiştir. Kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının gelişimiyle birlikte özel sektörün, üçüncü sektörün yükselişiyle birlikte de kar amacı gütmeyen kuruluşların dahil olduğu sosyal sorunlarla mücadele sürecine daha etkin ve köklü çözümler üretme arayışı ise her iki sektörü birbirine yakınlaştırmıştır. Bu bağlamda üçüncü sektörde yer alan ve sosyal alanda önemli girişimlere imza atarak buradan kar elde eden, dolayısıyla hem yaptıkları faaliyetler açısından hem de bunları paydaşlarıyla daha etkin bir şekilde paylaşabilmeleri açısından daha etkin olan sosyal kar amaçlı örgütler şeklindeki yapılanmaların/sosyal girişimlerin ortaya çıktığı görülmektedir.

21.yy'da sosyal refaha katkısı bakımından önemli potansiyelleri içerisinde barındıran sosyal kar amaçlı örgütler şeklinde ortaya çıkan sosyal girişimler; gerek akademik gerekse uygulama alanında sürekli gelişen ve yenilikçi yaklaşımları da beraberinde getiren faaliyetleri kapsamaktadır. Özellikle günümüzde oldukça popüler hale gelen ve yaygınlaşan bu yapılanmaların; girişimcilik faaliyetleriyle bizzat kapitalizmin kurallarına göre hareket etmelerine rağmen, elde ettikleri karı sermayeye aktarmayıp, tamamen sosyal faydaya yönelik olarak kullanmaları nedeniyle kapitalizme farklı bir boyut kazandırdıklarına inanılmaktadır.

İktisadi anlamda kar amacı gütmeyen bir diğer ifadeyle sosyal kar amaçlı bir girişim yaratmak için gereken sermayenin nereden geleceği merak konusudur. Kaynaklardan biri kuşkusuz, hayırsever birey veya özel şirketlerin bağışlarıdır. Kaldı ki Dünya'da sosyal girişimleri destekleyen en büyük ağlardan biri olan Ashoka'nın temel gelir kaynaklarının başında bağışlar gelmektedir. Özellikle özel sektörün hayırsever bağışları ise, kendileri için marka değerlerini arttıran önemli birer sosyal sorumluluk yatırımını teşkil etmektedir. Bağışlar haricinde de bu girişimleri geleneksel hayır amaçlı sivil toplum kuruluşlarından ayıran önemli bir gelir kaynağı olarak iktisadi faaliyetleri gösterilebilir. Özellikle sosyal girişimlere ilişkin yasal altyapının olmadığı Türkiye gibi ülkelerde vakıf ve derneklerin iktisadi işletmeleri aracılığı ile gelir getirici faaliyetler yürütülerek sosyal girişimlere dönüştüğü görülmektedir.

Sosyal fayda odaklı değişen çalışma anlayışı ile ilişkisi bakımından sosyal girişimleri ele alan bu çalışmada; bireyleri bu girişimlerde çalışmaya iten faktörlerin belirlenmesi esas alınarak, gerek yarattıkları istihdam alanı, gerekse sosyal refaha katkıları bakımından sosyal girişimlerin potansiyelleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte sosyal girişimlerin faaliyetlerini gerçekleştirmek için ihtiyaç duydukları sermayeyi hangi yollardan temin ettikleri sorgulanarak, sosyal girişimlerin ayırt edici özellikleri belirtilmiştir. Bu amaçlardan hareketle Türkiye'deki Ashoka* üyesi sosyal girişimleri ulaşılabilir evren olarak belirleyen bir araştırma modeli kurgulanmıştır. Araştırmanın evrenini Türkiye'de Ankara, İstanbul, Diyarbakır, Düzce, Erzurum, İzmir, Van ve Mardin olmak üzere 8 ilde faaliyetlerini yürüten Ashoka üyesi toplam 22 sosyal girişim oluşturmaktadır. 1980 yılında William Drayton tarafından kurulan ve 2000'li yılların başından itibaren de Türkiye'den

* **Ashoka:** Sosyal girişimcilik kavramının kurumsallaşmasında önemli payı olduğu düşünülen ve 1980 yılında Bill Drayton tarafından sosyal girişimlere fon sağlamak ama destek olmak amacıyla kurulan bir sosyal girişim ağıdır. İsmi, M.Ö. 3. yüzyılda Hindistan yarı kıtasını birleştiren, şiddete son veren ve hayatını sosyal refah ve ekonomik kalkınmaya adanmış bir liderden almaktadır.

üye kaydetmeye başlayan Ashoka; Türkiye’deki tek, dünyadaki ise en büyük sosyal girişim ağı olması nedeniyle araştırma evreni olarak seçilmiştir.

Araştırma; özellikle Türkiye’de sosyal girişimlere ilişkin literatürün yetersizliği göz önüne alındığında ve sosyal girişim istihdamına ilişkin daha önce yapılmış bir çalışmanın bulunmaması nedeniyle literatüre katkısı bakımından önem arz etmektedir. Bununla birlikte Türkiye’deki sosyal girişimlerde istihdam edilen bireylerin profili ile sosyal girişimci profiline ilişkin ilk veri tabanını oluşturacak olması bakımından araştırmanın; bundan sonra yapılacak çalışmalara önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

1. ÇALIŞMA ANLAYIŞINDA DÖNÜŞÜMLER

Tarihsel süreç içerisinde toplumsal yapıları etkileyen köklü değişimler çalışma kültürü ve anlayışını da değiştirmiş, dolayısıyla her döneme özgü farklı çalışma amaç ve anlamları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bireyin yaşantısında oldukça önemli bir yere sahip olan çalışmanın, insanlık tarihi boyunca tüm toplumlarda geçerli belli bir anlamının olduğunu söylemek mümkün değildir.

Çalışmanın tarihsel süreç içerisindeki değişen tanımları, çalışmanın anlamını değiştirmekle birlikte, çalışmanın nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği konusunda önemli soruların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

- Çalışmanın anlam değişimine sebep olan gelişmeler nelerdir?
- Çalışma dünyasında ilk çağdan tarım toplumuna, tarım toplumundan sanayi toplumuna ve nihayet sanayi toplumundan günümüz sanayi ötesi toplum yapısına geçiş sürecinin bu anlam değişikliği üzerindeki etkisi nedir?
- Gelecekte çalışma ne gibi değişimlere uğrayacak? bir diğer deyişle geleceğin işleri neler olacak? çalışma faaliyeti hangi amaçlarla yapılacaktır?

Bütün bu sorulardan hareketle, çalışma eylemi ile ilgili anlamlandırma sürecinin geçmişten bugüne yaşadığı değişimi izlemek; bugün çalışma kavramı içinde tartışılan sosyal amaca dönük -sosyal çalışma- faaliyetlerinin ve bu faaliyetler etrafında şekillenen yeni çalışma alanlarının değerlendirilmesine derinlik kazandıracaktır.

1.1. Geçmişten Bugüne Değişen Çalışma Anlayışı

Uygarlığın başından itibaren, insanın yaşamının geniş bir bölümüyle çalışmanın etrafında yapıldığı; avcılıktan, toplayıcılığa, orta çağdaki zanaatkarlardan, sanayi toplumundaki fordist üretim bant sistemi ve sonrasında post-fordist esnek üretim alanlarında başrol oynayan işçiye kadar, çalışmanın bireyin yaşantısının çok önemli bir parçası olduğu bilinmektedir (Keser, 2005:361).

Çalışma kavramının anlamındaki değişim açısından tarihsel süreci sanayi öncesi toplum, sanayi toplumu ve sanayi sonrası (post-modern) toplum olarak 3 aşamaya ayırabiliriz. Sanayi devrimi öncesinde çalışanların çoğu; köle, esir veya serflerden oluşmaktaydı. Asiller, aristokratlar, feodal veya otokrat yöneticiler ise böyle bir çalışma kapsamı içinde değildi. Bu dönemde toplumlarda, üretim ile günlük yaşamın iç içe geçtiği bir çalışma yaşamı söz konusuydu. Bir diğer ifadeyle çalışma, insanın sadece günlük ihtiyaçlarını karşılamak için gerçekleştirmiş olduğu bir eylem olarak nitelendirilirdi. Üretim faaliyeti ise, yaşam ile ortak işleyen bir süreç olarak yaşanmaktaydı. Oysa sanayi devrimi ve kapitalizm, çalışma alanı ile yaşam alanını birbirinden ayırarak; çalışma zamanı ile boş zaman olmak üzere ikiye bölmüş, çalışmayı bir amaç haline dönüştürecek mekanizmalar yaratmıştır. Dolayısıyla çalışmak; sanayi öncesi toplum yapılarındaki gibi kölelerin, köylülerin ve alt sınıfların zorunlu olarak yaptıkları bir faaliyet olarak görülmekten çıkmış, dönemin özgürlük anlayışının sembolü haline gelmiştir.

Çalışma faaliyetinin yüceltilmesi ve tüketimin bir amaç haline dönüştürülmesiyle, kapitalist çalışma ideolojisi hakim duruma gelmiştir. Bu bağlamda çalışmanın gerçek anlamdaki tarihsel gelişiminin Sanayi Devrimi ile başladığı söylenebilir. Dolayısıyla 18.yy; çalışma kavramı açısından en önemli değişim sürecinin başlangıcı kabul edilebilir. Sanayi devrimi ile birlikte sanayi toplum yapısına geçilmesi, çalışmanın anlam ve amacını da kökten değiştirmiştir. Sanayi toplumunda çalışma, toplumsal örgütlenmenin tarihsel süreçte hiç olmadığı kadar merkezine oturmuştur (Yazıcı, 2010:81).

Sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan yeni toplumsal yapıda çalışma kavramı, düzenli olarak bir örgütte çalışma ve istihdam edilme şeklinde algılanmış, emeğin karşılığı olarak da ücret denilen bir bedel ödeme olgusu ortaya çıkmıştır (Ören, Yüksel, 2012:36). Bu bedelin emeğin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin yaşam olanak ve düzeylerini belirleyen tek geliri olması ise çalışmanın anlam ve amacında köklü bir değişimi beraberinde getirmiştir. Bu dönem itibarıyla çalışma ve iş kavramları bütünleşerek çalışmanın temel amacı “karşılığında gelir-maddi kazanç- elde etme” isteği

etrafında şekillenmiştir. Dolayısıyla modern anlamda çalışma/iş; işgücünün belli bir ücret karşılığında, belli bir işverene yine işverenin koyduğu çalışma esasları çerçevesinde, emeğini sunması ya da kiralaması (Kapız, 2001: 15) şeklinde anlam bulmuştur.

Günümüzde ise emek yoğun üretimden teknoloji yoğun üretime geçilmesiyle birlikte ilk kez insanoğlu üretim sürecinden sistematik olarak elenmeye başlamıştır. Teknolojinin imalat sektörü başta olmak üzere bütün sektörlerde etkin ve yaygın kullanımı, mavi ve beyaz yakalı emeğin istihdam dışına çıkması riskini taşımaktadır (Rifkin, 1993:3). Gerçekten de 21.yy. üretimde ve sanayide teknolojik devrimin miladı kabul edilebilir. Sanayinin dördüncü devrimi olarak karşılık bulan Endüstri 4.0; siber fiziksel sistemler, nesnelerin interneti ve bulut bilişim teknolojileri gibi ileri teknoloji unsurlarının imalatla kullanımına olan eğilim artışıyla gerçekleşmekte, istihdam yapısını tamamen yeni bir niteliğe kavuşturacak olan bu süreç; istihdam edilebilirlik becerilerinde “dijital beceri” temelli bir dönüşümü gerekli kılmaktadır. Bu durum teknolojik işsizlik gibi bir riski içerisinde barındırırken aynı zamanda istihdam edilebilirlik becerilerini Endüstri 4.0 gereksinimlerine uyarlayabilen işgücü açısından da yeni çalışma alanlarına işaret etmektedir.

Teknolojinin üretimde yaygın kullanımı ve dijitalleşme, üretim maliyetlerinde önemli ölçüde tasarruf sağladığı gibi çalışma zamanından da tasarruf sağlar. Dolayısıyla teknolojinin üretimde yaygın kullanımıyla birlikte çalışmaya atfedilen önemli olgulara rağmen modern bireyin çalışma süresi bireylerin toplam yaşam zamanı içinde daha az yer kaplamaya başlamıştır. 1850’li yıllarda uyku dışında geçen zamanın %70’i çalışma ile ilgili iken, bu süre 1990’lı yıllarda %14’e inmiştir (Lordoğlu, vd., 1999:4). Artan boş zaman ise bireylerin sosyal meselelere yönelme eğilimlerini arttırmaktadır. İşte tam da bu noktada; çalışanların çalışma yaşamının kendilerine ve topluma olan katkısını giderek daha fazla sorgulamaya başladıkları görülmektedir. Böylelikle bireyler gelir getirici işler yanında, sosyal fayda odaklı işler yapmaya yönelmektedirler.

Sanayi devriminin kitle üretim sistemi içerisinde fabrikalara taşıdığı salt gelir elde etme odaklı çalışma anlayışı, teknolojinin üretim sürecine dahil olmasıyla birlikte değişime uğramış, 1980’li yıllardan itibaren neo-liberal küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği Dünya ölçeğinde yaşanan sosyo-ekonomik problemler çalışmaya ilişkin yeni anlam arayışlarının başlangıcını oluşturmuştur (Keser, 2005:368).

1.2. Refah Karmasına Giden Yol: Üçüncü Sektörün Yükselişi ve Sosyal Kar Amaçlı Çalışma

Çağdaş demokrasiler, başlıca üç sektöre ayrılmaktadırlar. Ülkelerin sosyo-ekonomik temellerini oluşturan ve dünya ölçeğinde yaşanan gelişme ve değişimlerden doğrudan etkilenen bu sektörlerden ilki; tüm çalışanları genel veya katma bütçeli idarelerde ve belediyelerde kamu hizmeti gören görevlilerden oluşan birinci sektör'dür. Bu sektöre kısaca kamu sektörü de denilmektedir. İkincisi; kar amaçlı özel sektördür. Devletin ekonomik gücünü asıl bu sektör oluşturur. Üçüncüsü ise, vatandaşların kar paylaşma amacı gütmeksizin, gönüllü olarak sosyal görev ve hizmetlere katılımını gerçekleştiren vakıf ve dernek gibi gönüllü kuruluşlardan oluşan üçüncü sektördür (Baloğlu, 1994:9). Genellikle üçüncü sektör içerisinde adlandırılan kuruluşlar, kar amacı gütmeyen durum ile karakterizedir (Hudock, 1999: 1). Ulusal düzeyde, vakıf ve dernek gibi gönüllü kuruluşlar ile uluslararası düzeyde, uluslararası hükümet dışı kuruluşlar (international non governmental organizations-NGO), üçüncü sektörü oluşturmaktadır. Ayrıca bu sektöre vakıf ve derneklerin yanı sıra; platform, grup, hareket ve inisiyatifleri de eklenebilir.

1980 sonrası dönem; neo-liberal küreselleşme sürecinin, ekonomik, politik, sosyal, hukuksal ve benzeri tüm alanları etkilediği ve değişime zorladığı bir sürecin başlangıcı olmuştur. Her şeyden önce; yeni dönemde küreselleşme ve liberalleşme anlayışı, devletin küçültülmesini (minimal-optimal devlet / sınırlı-sorumlu devlet) gerektirmektedir. Her şeyi kendisi üreten müdahaleci devlet yerine, yalnızca standartlar ve kurallar koyan ve denetleyen ve kendisine verilen asli görevlerinin dışına çıkmayan bir devlet anlayışı popülarite kazanmaya başlamıştır (Özdemir, 2007:229). Böylelikle devletin refahın sağlanmasındaki tek ve mutlak konumu sorgulanmaya başlayarak, farklı aktörlerin de refaha katkı sağlaması ve böylelikle devletin üzerindeki sosyal harcama yükünün paylaşılması gerektiği fikirleri ön plana çıkmıştır.

Bu dönemde kamu müdahalesini reçete olarak sunan ve otuz yıla yakın bir süre Batı ekonomik ve toplum yapısını etkilemeyi başarmış Keynes politikaları tartışılmaya başlanmıştır. 1970'ler Keynes'le benzer zamanlarda liberal görüşü savunmuş ancak başarısız olmuş başka bir fikir adamının görüşlerinin dikkate alınmaya başlandığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Friedrich Von Hayek, 1940'lardan beri refah devletinin gidişatını eleştiren yazılar kaleme alarak piyasa dengesinin kendi kendine sağlanması yönünde telkinlerde bulunmaktadır. "Kölelik Yolu" isimli eserinde açıkça belirttiği üzere "toplum refah"ın devlet eliyle sağlanmasının sağlıklı bir durum olmadığı, üstelik toplam refaha ulaşma hedefinin yanlış olduğu vurgusunu yapmaktadır. Tekrar liberal politikalara

dönmek gerektiğini savunan Hayek'in fikirleri, Avrupa Refah Devletinin tıkanması ile yeniden gündeme gelmiş ve değer görmeye başlamıştır. Özellikle 1980'lerde İngiltere'de Margaret Thatcher ve Amerika'da Ronald Regan'ın önem atfettiği bu görüşler kısa süre içinde dünya ekonomik ve politik gündemini meşgul etmeye başlamıştır.

Ortaya çıkan hızlı dönüşüm elbette refah dağılım politikalarını da etkilemiş ve alışkanlıkları kökten sarsmaya başlamıştır. Bir yanda refahın kamu eliyle dağıtılmasını doğru bulan politik duruş, diğer yandan serbest piyasanın kendini sürekli ayakta tutabilen dinamik yapısının cazibesi, hükümetlerin politikalarında belirsizlikler oluşturmuştur. 1990'larda bu iki ucun iyi yönlerinin ortak bir noktada buluşturulabileceğine yönelik fikirleri içeren 'Üçüncü Yol' teorisinin çoğu ülkeyi rahatlattığı söylenebilir. Sağ ve Solun Ötesinde (Beyond Left and Right) ve Üçüncü Yol (Third Way) kavramları ile gündeme oturan Anthony Giddens, 1990'larda Blair Hükümetini etkilemiş ve Britanya'nın yeni bir algıya geçiş yapmasına neden olmuştur. Bu kapsamda sosyal politikada özel ve kamu refahının açık bir şekilde birleştirilmesi ile karşı karşıya olunduğu söylenebilmektedir. Üçüncü Yolun temel sloganı 'işe yarayan şey geçerlidir' olarak belirlenmiştir. O halde politik ya da ideolojik olarak bir tarafı benimsemektense toplum refahı için ne işine yarıyorsa onu almak ve kullanmak daha akıllıcadır.

Bu süreç bize dünyanın sosyal refah devletinden refah karması sistemine geçtiğini göstermektedir. Refah karması denilen sistemde sosyal refahın sağlanması görevine yerel ve merkezi devlet yönetiminin yanında sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve hatta aile gibi diğer aktörler de katılmaktadır. Bu durum, bir yandan sosyal refahın devlet dışında, üçüncü sektör diye tabir edilen, kar amacı gütmeyen kuruluşlar (sivil toplumun kuruluşları) aracılığıyla sağlandığı sosyal sorumluluk anlayışını yeniden tarih sahnesine çıkartırken; diğer yandan da sosyal sorumluluğun işletmeler aracılığıyla yürütüldüğü, bir diğer ifadeyle kurumsallaştırıldığı; kurumsal sosyal sorumluluk anlayışını ortaya çıkarmıştır.

Üçüncü sektörün merkezinde yer alan sivil toplum kuruluşlarının, tarih içinde, devlet sosyal alana el atana kadar, sosyal refah hizmetlerinin sağlanmasında büyük rol üstlendiği bilinmektedir. Keynesyen refah devletinin sorgulanmaya başlandığı yakın geçmişte ise, sivil toplum kuruluşları, sosyal politikanın sağlanmasında, devletin yanında yeni bir yöntem olarak tekrar ilgi görmeye başlamıştır (Özdemir, 2007:374).

Yapılan birçok çalışma, 1980'ler ve 1990'lar boyunca kar amacı gütmeyen kuruluşların sayısında, istihdam paylarında ve gelirlerindeki ilerlemeyi ortaya koymuştur (Salamon, Anheir, 1994:3). Günümüzde Dünya'da üçüncü sektör kuruluşları çoğulcu ve katılımcı çağdaş demokrasinin üç temel sektöründen biri olarak ulusal ve uluslararası düzeyde hızla gelişip örgütlenmekte ve özellikle sosyal diyalog mekanizmalarının geliştiği AB ülkelerinde hükümetleri ve hükümetler arası kuruluşları gittikçe daha büyük ölçüde etkilemektedir.

Sosyal sorunlarla mücadelede özel sektörden amaç ve faaliyet noktasında tamamen farklı bir yapılanma olan üçüncü sektörün gelişimi, yeni bir çalışma alanının ve dolayısıyla bu alanda kullanılmak üzere yeni bir insan gücü ihtiyacının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kar amacı gütmeyen kuruluşların sosyal amaca hizmet eden faaliyetlerinde görev alacak bu insan gücü, yine özel sektör çalışanlarından farklı olarak sosyal bir amacı gerçekleştirmek için çalışacak ve birincil amacı gelir elde etmek değil, çalıştığı kuruluşun amaçlarına paralel bir şekilde sosyal amacın gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak olacaktır.

Üçüncü sektörün en önemli insan kaynağı; üye ve gönüllülerden oluşmaktadır. Dolayısıyla üçüncü sektör içinde faaliyet gösteren kar amaçsız kuruluşların gücü ve etkinliği, sosyal amaçlı çalışma faaliyeti içerisinde doğrudan veya dolaylı olarak yer alan üye ve gönüllülerinin sayısı ve etkinliği ile doğru orantılıdır (Özden, 2008:57). Bu insan kaynağı aynı zamanda üçüncü sektörü, kamu ve özel sektörden ayıran en temel özelliktir. Üçüncü sektörde çalışanlar maddi karşılıktan çok sosyo-psikolojik tatminin hedeflemektedirler.

Üçüncü sektörün temel mantığını yansıtan "kar amacı gütmemek ilkesi" kamu yararı ilkesi ile iç içedir. Kar amacı gütmemek, kurucularına kar payı dağıtmamak anlamına gelmektedir. Esasında her tüzel kişi gibi üçüncü sektörde faaliyet gösteren kuruluşlar da hukuki mevzuata uygun olarak gelir getirici faaliyette bulunma hakkına sahiptirler (Baloğlu, 1994:55). Ancak özel/ikinci sektörden farklı olarak, gelirlerini kurucularına veya yöneticilerine dağıtmak yerine, kuruluş amaçlarına yönelik olarak yine kamu yararına ve sosyal amaca dönük olarak kullanırlar. Üçüncü sektörü ikinci sektörden ayıran, karın elde edilme amacına yönelik bu temel farklılık, kar kavramına sosyal olma niteliği kazandırmıştır. Böylelikle yaygın kullanım alanıyla bildiğimiz "kar" kavramı, üçüncü sektör içinde sosyal gelirlerden sosyal maliyetlerin çıkarılmasıyla elde edilen (Gillian, Golden, 2009:101) "sosyal kar" olarak anlam bulmuştur. Buradaki sosyal gelir; sosyal amaçlı iktisadi faaliyetlerden elde edilen

gelirler iken, bu faaliyetleri organize etmek için katlanan giderler ise sosyal maliyeti ifade etmektedir.

Yapılan gönüllü faaliyetlerin toplumdaki başarısının ve sürdürülebilirlik düzeyinin bir göstergesi olarak kullanılabilen sosyal kar kavramı; üçüncü sektörde yaşanan hızlı gelişim ve dönüşümün bir ürünü olarak son dönemlerde tartışılan kavramlar arasında yer almaktadır. Kavramın kullanımına bakıldığında ise uzun bir geçmişinin olmadığı görülmektedir. Sosyal kar kavramını ilk kez kullananların başında John A. Miller (1989) gelmektedir. Miller (1989:82-98), “Social Wage or Social Profit? The Net Social Wage and the Welfare State” adlı refah devletini ele aldığı makalesinde ilk kez sosyal kar kavramını kullanmış, daha sonra literatürde çok fazla tartışılmayan kavram, son dönemde özellikle özel sektör-üçüncü sektör yaklaşması neticesinde ortaya çıkan sosyal kar amaçlı örgütlerin (sosyal girişimlerin) hem uygulamada hem de akademik alanda ilgi görmeye başlamasıyla birlikte yeniden gündeme gelmiştir.

2. YENİ BİR ÇALIŞMA ALANI OLARAK SOSYAL GİRİŞİMLER

Sosyal kar amaçlı örgütlerin ortaya çıkışına kadar sadece geleneksel girişimlerle özdeşirilen kar kavramı; bu girişimlerdeki hayırseverlik ve kurumsal sosyal sorumluluk temelli dönüşümle birlikte sosyal olma özelliği kazanmıştır.

İlk bakışta birbirine taban tabana zıt kavramlar olarak gözüken kar güdüsü ve sosyal amaca hizmet etme; bu yeni yapılanma içerisinde bir araya gelmiş, bu bir araya geliş ise tamamen sosyal bir amaca hizmet etmek için kurulan ve bunu sürdürülebilir kılmak için de girişimcilik fonksiyonunu kullanarak kar elde eden sosyal girişimler şeklindeki yapılanmaları ortaya çıkarmıştır.

2.1. Sosyal Girişim Nedir?

Üçüncü sektörde yer alan ve kar amacı gütmeyen vakıf, dernek vb sivil toplum örgütlerinin; salt bağış odaklı gelir yerine finansal sürdürülebilirliklerini sağlamak ve daha geniş kitlelere ulaşmak amacıyla iktisadi girişimcilik faaliyetlerine yönelmeye başlaması üçüncü sektör-özel sektör arasında yer alan karma (hybrid) bir yapıya girdikleri yönündeki görüşleri ortaya çıkarmıştır (Birch ve Whittam, 2008:439). Üçüncü sektörün sosyal amacını taşıdığı için “sosyal” olan, ancak özel sektör gibi iktisadi girişim faaliyetlerinde bulunduğu için de “girişim” niteliği de taşıyan bu kuruluşlar, bu karma (hybrid) yapı içerisinde “sosyal girişim (social entrepreneurship)” olarak tanımlanmıştır.

Sosyal girişimler temel olarak 4 temel unsur üzerinde şekillenmektedir. Bu unsurlar; sosyal sorunlarla mücadele etmek, bu mücadeleyi yürütürken bağışlardan ziyade gelir getirici faaliyetlerle finansmanını sağlamak, sorunlara yenilikçi çözümler üretmek ve sosyal değer yaratmaktır.

Sosyal olma ve girişim faaliyetlerinde bulunma amaçlarının birleşiminden oluşan sosyal girişimler; girişimci faaliyetleri nedeniyle bağış odaklı geleneksel üçüncü sektör örgütlerinden, sosyal amaca hizmet ettikleri için de geleneksel kar amaçlı girişimlerin sosyal sorumluluk faaliyetlerinden farklıdırlar. Bu kapsamda sosyal girişimler; “sosyal bir amacı başarmaya çalışan, kar amacı gütmeyen kuruluşların geleneksel gelir kaynaklarının (bağış ve gönüllü katılımı) yanında, ticari kazanç (hem kurucularının öz sermayelerinden hem de kamu ve özel işletmelerden) sağlayan özel girişimler” olarak ifade edilmektedir (Mair, Marti, 2006:62).

Sosyal girişim kavramına etimolojik olarak bakıldığında ise; geniş tabanı ilgilendiren, tabana yayılmış ve ekonomik olmayana ifade eden “sosyal” kavramı ile bireysel, ekonomik ve finansal yapıya odaklı bir anlamı içeren “girişim” kavramının birleşiminden oluşan bir sentez karşımıza çıkmaktadır. Sosyal girişimciliğin etimolojik kökeninin yarattığı bu paradoks ise kavramın içerdiği alanı tanımlamayı zorlaştırmaktadır (Bulut, vd., 2012:71).

Sosyal girişimlere ilişkin uygulamada çok sayıda örnek olmasına rağmen kavramsal olarak ortak bir ifadenin oluşturulmasında güçlük çekildiği görülmektedir. Dolayısıyla günümüzde sosyal girişimcilik- sosyal girişim- sosyal girişimci kavramlarını ya da bu kavramların altında yatan esasları açıklayabilmek güçtür. Bu güçlük, sosyal girişim faaliyetinin çok bileşenli ve çok disiplinli bir teorik çerçeveden beslenmesinden kaynaklanır (Işık, 2016:82). Sosyal girişimlere ilişkin kavramsal çerçevesinin belirsizliğine rağmen kavrama ilişkin literatürdeki tanımlamalardan hareketle bir tanıma varılabilir.

Bornstein ve Davis (2010:1)’e göre sosyal girişimcilik; bireylerin, hayatı daha yaşanabilir kılmak için içinde yaşadıkları toplumun kurumlarını dönüştürmek suretiyle yoksulluk, hastalık, cehalet, çevresel yıkım, insan hakları ihlalleri ve yolsuzluk gibi sosyal problemlere çözüm üretme sürecidir. Muhammed Yunus (2012: 27)’a göre sosyal girişim, yeni bir işletme türüdür. Günümüz dünyasındaki neredeyse bütün özel şirketleri tanımlayan geleneksel, kar azamileştirmeye dayalı işletmelerden veya hayırseverlerin bağışlarına bağlı olarak yaşayan ve kar amacı gütmeyen kuruluşlardan oldukça farklıdır.

Sosyal girişimlerle özel şirket girişimlerinin keskin farklarını ortaya koyarak bir tanım geliştiren Paul Light (2008:89)'a göre ise; özel girişimler kara odaklanırken, sosyal girişimlerde asıl amaç sosyal ihtiyaçları gidermektir. Yenilikçilik özelliği ise her iki girişim türünde de mevcutken, özel sektör bu yenilikçiliği yeni pazarlara girmek şeklinde gerçekleştirirken, sosyal girişimlerde yenilikçilik sosyal problemlerin çözümü noktasında ortaya çıkmaktadır.

Sosyal girişimlerin sosyal değer yaratıcıları olmasından hareketle bir tanım geliştiren Austin, v.d. (2006:12) ile Haugh (2006) ise sosyal girişimleri; “kar amacı gütmeyen, ticari veya kamusal tüm sektörler içinde gerçekleşebilen yenilikçi, sosyal değer yaratan faaliyetler” şeklinde tanımlamıştır.

Son olarak Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV)'in sosyal girişim tanımı ise; “çoğunlukla ürün ve hizmetler yaratırken dezavantajlı grupları istihdam eden; sorun ve fırsatları fark etme, doğru değerlendirme, risk alma gibi girişimcilik odaklı bir yaklaşım izleyen yapılanmalar” şeklindedir.

Sosyal girişimlere ilişkin oluşmaya ve gelişmeye başlayan sosyal girişim literatüründen yararlanarak tanımlar çoğaltılabilir. Ancak bütün bu tanımlardan hareketle ortak bir tanımlama yapmak gerekirse; sosyal fayda sağlama ve iktisadi girişimcilik faaliyetlerinin kesiştiği noktada ortaya çıkan sosyal girişimlerin, piyasa mekanizması içerisinde yer alarak kar eden ancak elde ettiği karın tamamını sosyal problemlerin çözümü için kullanan; sosyal değer yaratma odaklı ve yenilikçi yapılanmalar olduğu söylenebilir (Işık, 2016:87).

2.2. Sosyal Girişimlerin Potansiyelleri

Bugün geline nokta sosyal girişimciliğe önem veren ve yasal olarak tanıyarak gelişmelerinin önünü açan ülkelerdeki verilere bakılarak, sosyal girişimlerin yeni bir çalışma alanı yarattığı ve önemli bir istihdam potansiyeline sahip olduğu söylenebilmektedir. 2011 yılında Social Enterprise UK (2011:8) tarafından yayınlanan rapora göre; Birleşik Krallık' da sosyal girişimler küçük ölçekli işletmelere kıyasla daha fazla istihdam imkanı yaratmaktadır.

Birleşik Krallık Kabine Ofisi (UK Cabinet Office) tarafından yayımlanan 2017 yılı BIS (Department for Business Innovation & Skills) raporuna göre; Birleşik Krallık'ta 471.000 sosyal girişim bulunmakta, bunların 99.000'inde 1.44 milyon kişi çalışırken, 371.000'inin ise çalışanı bulunmamaktadır (UK Cabinet Office, 2017). Birleşik Krallık Kabine Ofisinin 2012 verilerine göre ülkedeki sosyal girişimlerde çalışan sayısının 973 bin 200 kişi olduğu göz önünde bulundurulduğunda 5 yılda sosyal girişimlerdeki istihdam oranının %7,3 arttığı görülmektedir.

Sosyal girişimler bütün dünyada önemli birer sosyal değer üreticisi ve sosyal politika aracı haline gelmekle birlikte bu girişimlerin etkinliği, ülkelerin sosyal girişimleri yasal ve kurumsal olarak ne kadar tanıdığına bağlıdır. Örneğin Türkiye'nin de içinde bulunduğu MENA ülkelerinde sosyal girişimlere özgü yasal bir düzenlemenin olmayışı bu girişimleri hem sayıca, hem de etkinlik bakımından sınırlı bir alana itmektedir.

Sosyal girişimlerin etkinliği ve gelişmişliği bakımından ise; Birleşik Krallık ve ABD başta olmak üzere İskandinav ülkeleri ile Belçika, Fransa, Danimarka, İtalya ve Hindistan öne çıkmaktadır. Ashoka benzeri uluslararası ve yerel birden fazla sosyal girişim ağının faaliyet gösterdiği Birleşik Krallık ve ABD, sivil toplum kuruluşlarına üyelik ve aktif katılım kültürünün gelişmiş olduğu İskandinav ülkeleri, kooperatifçilik mekanizmasının geçmişten gelen bir gelenekle güçlü olduğu İtalya ve Fransa, sosyal girişim istihdamının aktif nüfus içerisinde yaklaşık %7'lik bir paya sahip olduğu Belçika ve Muhammed Yunus'la birlikte sosyal girişimlerin hızla yaygınlaştığı Bangladeş ve Hindistan bütün dünyada sosyal girişimlerin en gelişmiş olduğu örnek ülkeler olarak gösterilebilir.

Örneğin geçtiğimiz son 10 yılda Birleşik Krallık'da sosyal girişim sektörü önemli ölçüde büyümüştür. Bu süreç içerisinde birbirini takip eden hükümetler kamu hizmetlerinde yenilik sağlamak amacıyla sosyal girişim modelini teşvik etmişlerdir. Yeni faaliyete başlayan sosyal girişimlerin sayısı da bu teşviki doğrular niteliktedir. Birleşik Krallık'daki sosyal girişimlerin %25'i 3 yıl ve daha kısa süredir faaliyet göstermektedir (Social Enterprise UK, 2017).

Amerika Birleşik Devletleri'nde ise; güçlü ve etkili vakıfların varlığı ve üçüncü sektörün toplumsal hayattaki rolü sosyal girişimlerin gelişimi için elverişli bir ortam yaratmıştır. 1982 yılı ile 2002 yılları arasında 501 (c) örgütü olarak ifade edilen kar amacı gütmeyen sivil toplum örgütlerinin sayısı 3 kat artmıştır (Nicholls, 2008:47). U.S. Department of Labor's Bureau of Labor Statistics (BLS)'ye göre ABD'de sosyal çalışma son yıllarda yükselen bir kariyer haline gelmiştir. 1990'larda New York'da genel istihdam oranı, yalnızca % 4 oranında artarken, üçüncü sektörde bu artış oranı % 25 olmuştur. 2008 yılında ise sosyal çalışma "social work" adı altında yaklaşık 642.000 işin olduğu belirtilmektedir.

İtalya'da ise sosyal girişimler yasal olarak "sosyal kooperatif" şeklinde kurulmakta ve isimlendirilmektedir. İlk defa 1991 yılında yasal dayanağa kavuşan ve ilgili yasal düzenleme ile çeşitli ayrıcalıklar elde eden sosyal kooperatifler, bu dönemden sonra hızla yayılmaya başlamış ve 2008 yılına gelindiğinde aktif sosyal kooperatif sayısı 13.938'e ulaşmıştır (Carini, vd., 2012:5).

1990'ların başında İtalya'da esmeye başlayan Avrupa'daki sosyal girişimcilik dalgası, 2000'lerin başlarında Fransa'ya da vurmuştur. Bu alanda çalışan kurumların, girişimlerin sayısı artarken girişimcilerin projelerini hayata geçirmelerini sağlayacak inkübasyon merkezleri özellikle 2000 yılından itibaren hızla yaygınlaşmıştır (Yaraç, 2013:26).

Sosyal girişimlerin gerek istihdama katkısı, gerekse de ekonomik etkinlik bakımından gelişmiş olduğu ülkelerdeki ortak unsur; bu girişimlere ilişkin yasal düzenlemelerin mevcut olması ve yasal olarak tanınarak kurumsal bir zemine oturtulmalarıdır.

Türkiye'deki Ashoka üyesi sosyal girişimler üzerinden bir değerlendirme yapmak gerekirse, Dünya'daki örnekleriyle kıyaslandığında Türkiye'de tam anlamıyla bir sosyal girişim yapılanmasından bahsetmenin güç olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bunun nedeni; Türkiye'de sosyal girişimlere ilişkin özel bir yasal düzenleme bulunmamasından ve ayrı bir tüzel kişilik olarak kabul edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de bireylerin sosyal girişim olarak isimlendirilebilecek kar amacı gütmeyen bir şirket kurmaları hukuken mümkün değildir. Dolayısıyla Türkiye'deki sosyal girişimler; vakıf, dernek ve kooperatif gibi farklı tüzel kişilikler olarak faaliyet göstermektedirler.

Türkiye'deki mevcut yasal düzenleme ve tüzel kişilikler sosyal girişimlerin sosyal odaklı ticari faaliyetleri için ideal yapılar değildir. Pek çok sosyal girişim ne klasik anlamda bir vakıf/dernek, kooperatif ne de şirket şeklinde işlemediğinden kendini çoğu zaman mevcut kurumsal yapıları esnetmeye ve amaçlarına uydurmaya çalışırken bulmaktadır.

Bütün bu nedenler mevcut potansiyeline rağmen Türkiye'de sosyal girişimlerin yaygınlaşamamasına sebep olmaktadır. 2018 yılı itibarıyla Türkiye'de vakıf, dernek veya kooperatif şeklinde örgütlenmiş Ashoka üyesi 26 sosyal girişim, Avrupa bölgesindeki Ashoka üye sayısı açısından yüzde 1,30'luk bir paya denk gelmektedir.

Gerek sosyal girişimlere ilişkin yasal altyapının oluşturulmamış olması, gerekse de kurumsal altyapı yetersizliklerinden dolayı Türkiye'deki sosyal girişim olarak nitelen yapılar; vakıf, dernek veya kooperatif çerçevesi dışına çıkamamakta; bu nedenle bir yandan bu girişimlere ilişkin bir kavram karmaşası yaşanırken diğer yandan da etkinlikleri sınırlanarak mevcut potansiyellerini kullanamamaktadırlar.

2.3. Sosyal Girişimlerde İstihdam ve Çalışmanın Değişen Anlamı

Sosyal girişimciliğin dünya genelinde yaygınlaşmasının temelinde; mevcut ekonomik sistemler olan özel sektör ve kamu sektörüne alternatif olarak gösterilebilecek, gönüllülüğe ve kâr amacı gütmeyen aktivitelere dayanan sosyal ekonomi şeklinde üçüncü bir ekonomi modelinin gelişmesi ve bu alana yapılan destekler yatmaktadır. Örneğin; Belçika’da 1995 yılında sosyal amaçlı şirketlerin kurulmasına imkan veren yasal düzenleme ve 1999 yılında Federal hükümetin sosyal ekonomi sektörüne desteğini arttırması, sosyal girişimlerin hızla büyümesini sağlayarak 2012 yılı sonu itibarıyla cirolarının 33.7 milyar € ile GSYH’ya %4.5 katkı sağlayacak düzeye, istihdam miktarlarının ise 206 bin kişi ile aktif nüfus içerisinde %4.2’lik orana ulaşmasına sebep olmuştur (Defouny, Nysens 2004: 47).

Sosyal ekonomi içerisinde önemli bir potansiyeli olan sosyal girişimciliğin oluşturduğu en önemli ekonomik değerlerden biri istihdamdır. İstihdam imkanları yaratma noktasında önemli bir potansiyele sahip olan sosyal girişimler, birer piyasa aktörü olarak ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadırlar (Esen ve Ekmekçi, 2012: 4-9). Günümüzde özellikle sosyal girişimciliğin yaygın olduğu ülkelerde bu girişimlerde istihdam edilenlerin toplam istihdam içerisindeki payları yadsınamayacak düzeylerde dir.

Sosyal girişim istihdamı genellikle 2 şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi sosyal girişimlerin teknik ve uzman kadrolarında istihdam edilen profesyonellerdir. Bu bireyler; piyasa ücret düzeyinde istihdam edilerek teknik ve uzmanlık gerektiren sosyal girişim faaliyetlerinde kullanılır. Sosyal girişimlerdeki bir diğer istihdam biçimi ise, dezavantajlı gruplardan oluşmaktadır. Sosyal girişimler; toplum içerisindeki dezavantajlı gruplara; uzun süre işsiz kalanlar, engelliler, evsizler, cinsiyet ayrımı ile karşılaşanlar gibi sosyal dışlanmaya maruz kalmış bireylere istihdam yaratmaktadır. Sosyal girişim projeleri, toplumda dezavantajlı konumda bulunan grupların -ki bunlara kadınlar, gençler, azınlıklar ve engelliler eklenebilir- istihdamını sağlayarak topluma entegre olmalarına yardımcı olmakta, ülkelerin kalkınmasına katkıda bulunarak olumlu sosyal değişimi tetiklemektedirler.

Buradaki önemli husus; çalışmanın değişen anlamının özellikle piyasa ücret düzeyinde istihdam edilen profesyoneller açısından sorgulanmasıdır. Çalışma ekonomisi terminolojisi açısından istihdamın tanımı incelendiğinde; “belirli bir bedel (ücret, kar gibi) karşılığı olarak piyasa ile olan ilişki” (Gündoğan ve Biçerli, 2007:7), “emeğin üretimde kullanılması ya da gelir sağlamak amacıyla

çalışması/çalıştırılması” (Hesapçıoğlu, 1994:284), bir diğer ifadeyle üretim faktörlerinden biri olan emeğin gelir sağlamak amacıyla çalışması/çalıştırılması gibi tanımlardan hareketle istihdam kavramının ücret geliri olan bir çalışma olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ilk bakışta sosyal girişimlerdeki çalışmanın aslında kar odaklı girişimlerden farklı olmadığı ve çalışmanın değişen anlamının istihdamdakiler açısından geçerli olmadığı düşünülebilir. Ancak elde edilen karın tamamen sosyal amaca yönelik olarak kullanıldığı bu girişimlerde istihdam edilen profesyoneller piyasa ücret düzeyinde çalıştırılmalarına rağmen çalışma tercihlerini sosyal girişimlerden yana kullanmaktadırlar. Daha açık bir ifadeyle, sosyal bir amaca hizmet ediyor olma isteği bu bireylerin çalışma tercihlerini etkilemektedir. Sonuç itibarıyla başlangıçta ifade edilen homo-socialogicus anlayışından hareketle bu bireylerdeki sosyal güdüleyicilerin, ekonomik güdüleyicilerin yönünü belirlediği söylenebilir.

3. ASHOKA TÜRKİYE ÜYESİ SOSYAL GİRİŞİMLER ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Türkiye’deki ASHOKA üyesi sosyal girişimlerin analiz edilmesi amacıyla 5 Mayıs-15 Eylül 2014 tarihleri arasında yapılan bu araştırmanın evrenini, 2014 yılı itibarıyla Türkiye’deki Ashoka üyesi toplam 22 sosyal girişim oluşturmaktadır. Araştırmanın evreni Türkiye’deki sosyal girişimlerin sayıca azlığı nedeniyle 22 sosyal girişimin tamamını kapsamaktadır.

Araştırmada Türkiye’deki Ashoka üyesi sosyal girişimlerde istihdam edilenler ile sosyal girişimci ve yöneticilerini kapsayan, arz ve talep yönlü düzenlenen görüşme formları üzerine bir araştırma modeli kurgulanmıştır.

Araştırmada, nicel araştırma tekniklerinden “alan araştırması (survey)” tekniği* kullanılmıştır. Bu araştırma tekniğinin kullanılmasının nedeni; sosyal girişimci veya yöneticiler ile istihdam edilenlerin kişisel ifadelerine dayalı bilgi edinmeye yönelik araştırma yapılmasıdır.

İstihdam edilenlere ilişkin örneklem grubunun belirlenmesinde ise basit tesadüfi örnekleme yöntemi (Balci, 2004:95) kullanılmıştır. Basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile uygulanacak görüşme formu sayısının tespit edilmesi için gerekli formülasyon aşağıdaki gibidir:

* **Alan Araştırması(Survey) Tekniği:** Sosyal bilimlere ilişkin pozitivist yaklaşım içinde geliştirilmiş olan, sosyal dünya hakkında nicel enformasyon üreten, insanların ya da sosyal dünyanın görünümünü betimleyen araştırma tekniğidir. Alan araştırmalarında, cevaplayıcılar olarak adlandırılan çok sayıda insana inançları, fikirleri, karakteristikleri ve geçmiş ya da şimdiki davranışları hakkında sorular sorulmaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Elif Kuş, **Nicel- Nitel Araştırma Teknikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel mi? Nitel mi?**, Ankara, Anı Yayınları, 2003, s.44- 47.

$$n = \frac{z^2 N p q}{z^2 p q + d^2 (N - 1)}$$

Burada n uygulanacak görüşme formu sayısını; N evrendeki toplam firma sayısını (N= 90); z istatistiksel güvenilirlik düzeyini (%5 anlamlılık düzeyinde z= 1.96), d hata payını (d= 0.052), p.q varyansı (p.q= 0.25) göstermektedir.

Yukarıdaki formülasyon sonucuna göre araştırmanın arz yönünde; %5 anlamlılık düzeyinde ve 0.05 hata payıyla araştırmaya toplam 188 sosyal girişim istihdamından 130 kişi; araştırmanın talep yönünde ise yine %5 anlamlılık düzeyinde ve 0.05 hata payıyla araştırmaya toplam 22 sosyal girişimciden 21 kişi dahil edilebilmiştir.

Araştırma sonucunda toplanan verilerin istatistiksel analizi ve yorumlanması için ise SPSS 21.0 (Statistical Packages For Social Sciences) paket programı kullanılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre; öncelikle Türkiye’de Ashoka üyesi sosyal girişimlerin illere göre dağılımına bakıldığında; %54,5’lük payla büyük çoğunluğun İstanbul’da faaliyet gösterdiği belirlenmiştir. İstanbul’dan sonra ise en yüksek paylar; %13,6 ile Ankara ve %9 ile Diyarbakır’dır.

Sosyal girişimlerdeki yönetici ve/veya girişimcilerin demografik özellikleri ile eğitim düzeylerine ilişkin dağılımı ise tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Sosyal Girişimci/Yönetici Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Yaş Grupları	Sayı	Yüzde
25-34	3	14,3
35-44	6	28,6
45-54	7	33,3
55-64	4	19,0
65 yaş ve üstü	1	4,8
Toplam	21	100,0
Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Kadın	10	47,6
Erkek	11	52,4
Toplam	21	100,0
Medeni Durum	Sayı	Yüzde
Evli	8	38,1
Bekar	13	61,9
Toplam	21	100,0
Eğitim Düzeyi	Sayı	Yüzde
Ortaokul	1	4,8
Yüksekokul	3	14,3
Üniversite	10	47,6
Yüksek lisans	6	28,6
Doktora	1	4,8
Toplam	21	100,0

Tablo 1’deki verilerden hareketle sosyal girişimcilerin yaş grupları itibariyle dağılımı incelendiğinde 45-54 yaş arası girişimcilerin %33,3 ile çoğunluğu oluşturduğu, 35-44 yaş arası girişimcilerin ise %28,6 ile ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte yine tablodaki verilerden hareketle 25-34 yaş grubundaki ve 65 yaş üstü bireylerin sosyal girişimci olma yönündeki eğilimlerinin düşük olduğu söylenebilir.

Sosyal girişimciler cinsiyet dağılımları itibariyle incelendiğinde ise %52,4 erkek ve %47,6 kadın olmak üzere eşit dağılım sergilediği görülmektedir. Medeni durumları itibariyle ise %61,8’inin bekar olduğu

görülmektedir. Buradan hareketle evliliğin sosyal girişimci olma yönündeki eğilimi sınırladığı söylenebilir.

Türkiye’deki sosyal girişimcilerin demografik profili eğitim düzeyleri itibarıyla incelendiğinde ise; %81’inin üniversite ve üstü eğitim düzeylerinde olduğu görülmektedir. Dünya’daki örnekleriyle kıyaslandığında benzer bir profil sergileyen yüksek eğitim düzeyleri Türkiye’deki sosyal girişimler için de geçerlidir.

Türkiye’deki sosyal girişimcilerin; sosyal girişimci olma dışında farklı bir işte çalışıp çalışmadıkları, sosyal girişimciliği asıl iş olarak görüp görmediklerine ilişkin verilerle çaprazlama dağılıma tabi tutulduğunda ise; tablo 2’de de görüldüğü gibi toplam 21 sosyal girişimcinin 11’inin (%52,4) sadece sosyal girişim faaliyetlerini yürüttüğü bunun dışında farklı bir işte çalışmadığı, bu kişilerin de tamamının sosyal girişimciliği asıl işleri olarak gördüğü tespit edilmiştir.

Tablo 2: Sosyal Girişimci/Yöneticilerin Farklı İşte Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı

Sosyal Girişim Dışında Farklı Bir İşte Çalışıyor musunuz?	Sosyal Girişimi Asıl İş Olarak Görüyor musunuz?	
	Evet (Sayı)	Hayır (Sayı)
Evet (Sayı)	3	7
Hayır (Sayı)	11	0
Toplam	14	7

Sosyal girişimcilerin %47,6’sı ise sosyal girişimcilik dışında piyasada farklı işlerle uğraşmakta iken bunların da %34’e yakını yine sosyal girişimleri için asıl iş demiştir. Gelir grupları itibarıyla 1001-3000 tl aralığının çoğunluğu oluşturduğu sosyal girişimci ve yöneticilerin yine büyük çoğunluğunun buradaki işlerini asıl iş olarak görmesi; bu işlerdeki asıl güdüleyici unsurun maddi menfaat olmadığı tezini doğrular niteliktedir.

Sosyal girişimler kuruluşları gereği asıl finansman kaynağını bir şirket mantığı ile kazanılmış gelirden elde etmelerine rağmen farklı finansman kaynaklarına da ihtiyaç duyarlar. Çünkü daha önce de ifade edildiği gibi sosyal girişimler ne tam anlamıyla özel sektörde faaliyet gösteren kar amaçlı bir şirket, ne de tamamen üçüncü sektörde faaliyet gösteren ve bağışlarla faaliyetlerini yürüten bir hayır kurumudur.

Tablo 3’de ise sosyal girişimlerin asıl finansman kaynaklarına göre dağılımları verilmiştir. Buna göre %61,9 ile büyük çoğunluğun asıl finansman kaynağını bağışlar oluşturmaktadır. Bu durum Türkiye’deki sosyal girişimlere ilişkin yasal altyapının kurulmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi Türkiye’de sosyal girişim olarak nitelenen yapılanmalar vakıf, dernek, kooperatif v.b. olarak kurulabilmekte ve yasal statülerini bu sivil toplum kuruluşlarının yasal yapılanmalarına uyarlamak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle de tablo 3’de görüldüğü gibi asıl finansman kaynağı çoğunlukla kazanılmış gelir değil bağışlar şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3: Sosyal Girişimlerin Asıl Finansman Kaynaklarına Göre Dağılımı

Asıl Finansman Kaynağı	Sayı	Yüzde
Bağışlar	13	61,9
Kazanılmış Gelir	6	28,6
Ashoka	1	4,8
Özel Kuruluşlar ile Ortaklıklar	1	4,8
Toplam	21	100,0

Türkiye’de sosyal girişimlerin yasal olarak tanınmamasının bir diğer olumsuz getirisi, sosyal girişim, sosyal girişimci ve sosyal girişimcilik kavramlarının belirsizliğini sürdürmesi olmaktadır. Bu belirsizlik sosyal girişimcilerin kendisine de yansımakta, sektörel konumlarına ilişkin algılarının değişmesine sebep olmaktadır.

Tablo 4: Sosyal Girişimlere İlişkin Sektörel Konum Algısı

Sektörel Konum	Sayı	Yüzde
Özel Sektör	2	9,5
Üçüncü Sektör	13	61,9
Bu üç sektörün kesişimi (Hybrid Sektör)	6	28,6
Toplam	21	100,0

Tablo 4’de sosyal girişimcilerin sosyal girişimlerinin dahil olduğu sektörel konumlarına ilişkin algıları ölçülmüştür. Buna göre %61,9’luk oranla sosyal girişimcilerin büyük çoğunluğu üçüncü sektörde faaliyet gösterdiklerini söylemekte, buna karşılık kamu-özel ve üçüncü sektörün kesişimini ifade eden hybrid sektörde faaliyet gösterdiklerini ifade edenlerin oranı %28,6’dır.

Sosyal girişimlerin insan kaynağının görünümü ise çalışmanın değişen anlamının sorgulanması için kritik önem taşımaktadır. Tablo 5’de verilen sosyal girişimlerdeki insan kaynağının nitelik düzeylerine ilişkin görünümü incelendiğinde; ücretli ve gönüllü olarak çalışanların büyük çoğunluğunun profesyonel/beyaz yakalı bireylerden oluştuğu görülecektir.

Tablo 5: Sosyal Girişimlerde Çalışanların Nitelik Düzeyleri İtibariyle Dağılımı

	Ücretli Sayısı		Gönüllü Sayısı	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Profesyoneller/Beyaz Yakalı (Yönetici, Başkan, Uzman, v.s.)	85	45,2	9928	97,6
Dezavantajlılar (Düşük eğitilmiş, Düşük Vasıflı, Engelli)	18	9,6	132	1,3
Mavi Yakalı (Sekreter, Ofis Elemanı, Hizmetliler, v.s.)	85	45,2	115	1,1
Toplam	188	100,0	10175	100,0

Tablo 5’de de görüldüğü gibi araştırma evrenindeki sosyal girişimlerde çalışan ücretli sayısı 188, gönüllü sayısı ise 10 bin 175 kişidir. Gönüllülerin %97,6’lık oranla tamamına yakını ise profesyonel/beyaz yakalı bireylerden oluşmaktadır. Ücretlilerde ise profesyonel/beyaz yakalı ile mavi yakalı istihdam oranları %45,2 ile aynı oranda seyretmekte, dezavantajlılar ise %9,6’da kalmaktadır.

Sosyal girişimlerde ücretli çalışanların bir diğer ifadeyle istihdam edilenlerin cinsiyet dağılımı incelendiğinde istihdamdakilerin %69,2’sinin kadın, buna karşılık %30,8’inin ise erkek olduğu görülecektir. Buradan hareketle Türkiye’deki sosyal girişimlerdeki kadın istihdam yoğunluğunun da sosyal girişimciliğin gelişmiş olduğu ülke örneklerine benzer bir profil izlediği söylenebilir.

Tablo 6: İstihdam edilenlerin demografik özelliklerine göre dağılımı

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Kadın	90	69,2
Erkek	40	30,8
Toplam	130	100,0
Medeni Durum	Sayı	Yüzde

Evli	47	36,2
Bekar	83	63,8
Toplam	130	100,0
Yaş Grupları	Sayı	Yüzde
18-24	4	3,1
25-34	75	57,7
35-44	41	31,5
45-54	6	4,6
55-64	4	3,1
Toplam	130	100,0

Cinsiyet dağılımından sonra tablo 6'daki bir diğer demografik veri olan medeni durum dağılımına bakıldığında ise; istihdamdakilerin %63,8'lik oranla büyük çoğunluğunun bekar buna karşılık %36,2'sinin ise evli olduğu görülmektedir.

Son olarak istihdamdakilerin yaş grupları itibariyle dağılımı incelendiğinde; 25-34 yaş grubundakilerin %57,7'lik oranla çoğunluğu oluşturduğu, 18-24 yaş grubu ile 55-64 yaş grubundakilerin ise %3,1'lik aynı oranlarla en düşük seviyede olduğu görülmektedir.

Bu verilerden hareketle Türkiye'deki sosyal girişim istihdamının demografik profiline ilişkin olarak çoğunlukla kadın, bekar ve 25-34 yaş grubundakilerden oluştuğu söylenebilir.

Türkiye'deki sosyal girişim istihdam profiline ilişkin bir diğer önemli veri eğitim durumuna ilişkindir. Eğitim durumuna ilişkin veriler; bir yandan genel bir profil çizilmesine yardımcı olurken, diğer yandan da sosyal girişimlerdeki talep cephesinin hangi eğitim düzeylerindeki işgücünü çoğunlukla tercih ettiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Tablo 7: İstihdam edilenlerin eğitim durumlarına göre dağılımı

Eğitim Düzeyi	Sayı	Yüzde
İlkokul	5	3,8
Ortaokul	1	0,8
Lise	13	10,0
Yüksekokul	12	9,2
Üniversite	62	47,7

Yüksek lisans	35	26,9
Doktora	2	1,5
Toplam	130	100,0

Alan araştırmasının sonuçlarından elde edilen verilere göre Türkiye’deki sosyal girişim istihdamının %47,7’lik oranla büyük çoğunluğu üniversite mezunudur. Bu oranı %26,9’la yüksek lisans mezunları izlemektedir. Bu veriler Türkiye’deki sosyal girişim istihdamının eğitim düzeyinin çoğunlukla üniversite ve üzeri eğitim seviyelerinde olduğunu göstermektedir.

İstihdamın eğitim seviyesinin üst düzeylerde çıkması sosyal girişimlerdeki insan kaynağının nitelik düzeylerine ilişkin dağılımı doğrular niteliktedir. Tablo 5’de de gösterildiği gibi Türkiye’deki sosyal girişim istihdamının %45,2’lik aynı oranlarla büyük çoğunluğunu beyaz yakalı profesyoneller ile mavi yakalı ofis elemanları oluşturmaktadır. Buna karşılık dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan düşük eğitilmişler ve düşük vasıflı işgücü istihdamı ise %9,6 seviyesinde kalmaktadır.

Sonuç olarak şu anki yapılanmaları itibarıyla Türkiye’deki sosyal girişimlerin istihdamda eğitilmiş işgücünü öncelikli olarak tercih ettikleri görülmektedir.

Sosyal girişimlerde istihdam edilen bireylerin çalışma şekillerine ilişkin tam süreli ve kısmi süreli olarak dağılımının incelenmesi, bu girişimlerde yaratılan işlerin geleneksel istihdama uygun kalıcı işler olup olmadığının belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır. Buradan hareketle tablo 8’deki veriler incelendiğinde Türkiye’deki sosyal girişim istihdamının %93,1’lik oranla büyük çoğunluğunun tam zamanlı olarak çalıştığı görülmektedir. Bu durum istihdamdakilerin çoğunlukla kendilerini tam zamanlı olarak sosyal girişimlerde çalışmaya adanmış ve bu işlerini asıl işleri olarak gören bireylerden oluştuğunu göstermektedir.

Tablo 8: İstihdam edilenlerin çalışma şekillerine göre dağılımı

Çalışma Şekli	Sayı	Yüzde
Tam Zamanlı	121	93,1
Yarı Zamanlı	9	6,9
Toplam	130	100,0

Yarı zamanlı, bir diğer ifadeyle kısmi süreli çalışma; işçinin normal haftalık çalışma süresinin, tam süreli iş sözleşmesiyle çalışan emsal işçiye göre önemli ölçüde daha az belirlenmesi durumunu ifade etmektedir. Kısmi süreli çalışmanın işçiler bakımından tercih edilmesinin nedeni; özellikle kadınlar

başta olmak üzere iş ve aile yaşamını bağdaştıracak bir çalışma düzeni oluşturulmasına imkan tanınmasıdır (Alpagut, 2008: 6). Bununla birlikte işgücü piyasasında uygun iş bulamayan bireyler de iş aramaya devam ettikleri dönemde kısmi süreli çalışmaya yönelebilmektedirler.

Türkiye’de genellikle ev kadınları, öğrenciler ve emekliler kısmi süreli çalışmayı tercih ederken, batı ülkelerinde ise ücretten ziyade daha çok boş zaman talebiyle kısmi süreli çalışma tercih edilmektedir. Sosyal girişimlerde tam zamanlı çalışmanın yaygın olarak görülmesi ise bu işleri tercih eden bireylerin ev kadını, öğrenci ve/veya emekli olmalarından bağımsız olarak sosyal girişimlerdeki işlerini asıl iş olarak görmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bunun yanında tam zamanlı işlerin yaygınlığı; bu girişimlerin geleneksel istihdama uygun, tam zamanlı ve kalıcı işler yaratmaya elverişli bir alan olduğunu göstermektedir.

Önceki başlıklarda da üzerinde durulduğu gibi çalışma kavramı; günümüzde bireye sadece maddi açıdan kazandırdıklarıyla değil, manevi açıdan anlamlı olmasıyla da değerlendirilen bir kavram haline gelmiştir. Geçmişten farklı olarak artık çalışanlar sadece maddi kazançlarına göre işlerini değerlendirmemekte, yaptıkları işlerin ne kadar anlamlı ve topluma faydalı olduğuna da dikkat etmekte, bir diğer deyişle yaptıkları işlerin kendilerine sağladığı manevi kazançlara da önem vermektedirler. Bu kapsamda sosyal girişimlerde istihdam edilenlerin aylık gelir durumları, çalışma kavramının değişen anlamı çerçevesinde sosyal girişim istihdamının yorumlanması bakımından bir diğer önemli göstergedir.

Tablo 9: İstihdam edilenlerin aylık gelir durumlarına göre dağılımı

Gelir Aralığı	Sayı	Yüzde
1000tl’den az	13	10,0
1001-3000tl arası	81	62,3
3001-5000tl arası	33	25,4
5001tl ve üstü	3	2,3
Toplam	130	100,0

Tablo 9’da verilen aylık gelir durumlarına ilişkin veriler incelendiğinde; istihdam edilenlerin %62,3’lük oranla büyük çoğunluğunun aylık gelir durumunun 1001-3000tl aralığında olduğu görülmektedir. Tablo 5’de verilen nitelik düzeyleri itibarıyla dağılımda istihdamdakilerin %45,2’sinin yönetici ve uzmanları da içeren profesyonel/beyaz yakalı işgücünden oluştuğu düşünüldüğünde ise bu gelir seviyesinin piyasa ücret düzeyinin altında olduğu söylenebilir.

Ücret gelirleriyle birlikte ele alınması gereken ve sosyal girişim istihdamı ile çalışma kavramının değişen anlamı arasındaki ilişki bakımından önem arz eden bir diğer veri ise istihdam edilenlerin ücret dışı gelirlerine ilişkindir. Bilindiği gibi sosyal amaçlı geleneksel faaliyetlere ilişkin yaygın görüş; bu işlerin ya gelir getirici asıl işler yanında yapılan ya da ücret dışı gelirleri nedeniyle sosyo-ekonomik seviyesi yüksek bireyler tarafından yürütülen sosyal fayda odaklı ve genellikle gönüllü/ücretsiz işler olduğu yönündedir. Ancak Türkiye’deki alan araştırması kapsamında yer alan sosyal girişimlerde istihdam edilen bireylerin ücret dışı gelirlerine ilişkin verilerin yer aldığı tablo 10’daki veriler incelendiğinde bu bireylerin %94,6’lık oranla tamamına yakınının ücret dışı geliri olmadığı görülmektedir.

Tablo 10: İstihdam edilenlerin ücret dışı gelirlerine göre dağılımı

Ücret Dışı Gelirler		Sayı	Yüzde
Ücret Dışı Gelirim Yok		123	94,6
Ücret Dışı Gelirim Var	Gayrimenkul Geliri	4	3,1
	Miras Geliri	3	2,3
Toplam		130	100,0

Bir diğer ifadeyle tablo 10’daki verilerden hareketle istihdam edilenlerin büyük çoğunluğunun tek gelir kaynağının sosyal girişimlerdeki işlerinden elde ettikleri ve çoğunlukla piyasa ücret düzeyinin altında bir seviyede belirlenen ücret olduğu söylenebilir. Bu durum ise sosyal girişimlerdeki işlerin geleneksel hayır amaçlı kurumlarda yapılan gönüllü işlerden farklı olarak bir meslek alanına dönüşme potansiyelini işaret etmektedir.

Tablo 11: İstihdam edilenleri sosyal girişimde çalışmaya teşvik eden unsurlar

Teşvik Unsurları		Sayı	Yüzde
Sosyal Sorunlarla Mücadele Etmek		115	88,5
Statü ve Güç Sahibi Olmak		1	0,8
Bir Grubun Üyesi Olmak		4	3,1
İş bulamamak (İşsizlik)		7	5,4
Diğer	Gelir Elde Etmek	2	1,5
	İş Tecrübesi Kazanmak	1	0,8
Toplam		130	100,0

Son olarak; sosyal girişimlerde istihdam edilen bireyleri sosyal girişimlerde çalışmaya teşvik eden unsurlar incelendiğinde ise; tablo 11’de de görüldüğü gibi istihdamdaki bireylerin %88,5’lik oranla büyük çoğunluğunu işlerinde teşvik eden esaslı unsurun “sosyal sorunlarla mücadele etmek” olduğu belirlenmiştir. Buna karşılık istihdamdaki bireylerin yalnızca %1,5’i kendilerini sosyal girişimlerde çalışmaya gelir elde etmenin bir diğer ifadeyle ücretin teşvik ettiğini belirtmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışma kavramı, geçmişte olduğu gibi bugün de bir değişim süreci içerisinde. Küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin yarattığı boş zaman, neo-liberal politikaların getirdiği sorunlar ve nihayetinde refah devletinin dönüşümü ve yeni aktörler ile başlayan bu değişim süreci, üçüncü sektöre yönelimin artması ve sosyal girişimlerin tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte çalışma kavramında yeni anlam arayışlarının şekillenmesine sebep olmuştur. Bir yandan toplumların kalkınmasında önemli roller üstlenirken, diğer yandan yüzyıllardır toplumların alışagelmış davranışlarını değiştirerek, köklü dönüşümlerin yaşanmasına zemin hazırlayan sosyal girişimler; günümüzde girişimciliğin yalnızca ticari alanda, çalışmanın ise yalnızca gelir amacıyla yapılabileceği yönündeki geleneksel anlayışı değiştirmekte ve bu anlayış doğrultusunda yeni bir çalışma alanı yaratmaktadır.

Bireyin sosyal fayda sağlayan işler yapma güdüsünü karşılayacak olan sosyal girişimcilik, çalışma yaşamında oluşan anlam değişiminden olumlu etkilenmesi beklenen bir faaliyet olarak ifade edilebilir. Çalışma hayatında daha fazla içsel doyum arayan birey, gerek liderlikte bulunup sosyal girişimci olma eğilimi gösterebilecekken, gerekse de sosyal girişimlerde gönüllü veya profesyonel olarak çalışmalarda bulunabilmektedir.

Özellikle üçüncü sektör açısından bakıldığında; sosyal girişimlerin de yer aldığı sektörün, günümüzde önemli bir istihdam alanı olarak geliştiği görülmektedir. Ayrıca bu sektörde gönüllülük düzeyinde yaşanan değişimlerin sosyal girişimciliğin gelişmesi için verimli bir ortam hazırlamakta olduğu söylenebilir.

Araştırma sonuçlarında da görüldüğü gibi; sosyal girişimlerde ücretli veya gönüllü/ücretsiz olarak çalışanlar eğitim düzeyi yüksek ve genç bireylerden oluşmaktadır. Bununla birlikte eğitim düzeyi ve buna paralel olarak sosyal sorumluluk bilinci yüksek bu bireyler sosyal girişimlerdeki işlerinde tam

zamanlı olarak çalışmakta ve çoğunlukla bu işlerini asıl işleri olarak görmektedirler. Bu da bir anlamda sosyal girişimlerin yeni bir istihdam alanı yaratmaya başladığını göstermektedir.

Sonuç itibariyle; başlangıçta sosyal kar amaçlı örgütler şeklinde ortaya çıkan sosyal girişimler; çalışma anlayışındaki dönüşümle birlikte bir yandan sağladıkları istihdam imkanları, diğer yandan da birer piyasa aktörü olarak ekonomik büyümeye katkıda bulunmaları ve sosyal sorunlarla mücadelede kamunun üzerindeki yükü hafifletmeleri bakımından önemli potansiyelleri bulunan yeni bir model olarak öne çıkmaktadır.

Kaynakça

Ayyıldız, Hüseyin (2008), “Tartışılan Boyutlarıyla Homo-Economicus”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C:13, S:2, ss.29-40.

Balcı, Ali (2004), **Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler**, PegemA Yayınları, Ankara.

Baloğlu, Zekai (1994), **Türkiye Üçüncü Sektör Raporu: Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Tüsev Yayınları, İstanbul.

BLS, (<http://www.bls.gov/k12/help05.htm>), 13.02.2018.

Bornstein, David; Davis, Susan (2010), **Social Entrepreneurship:What Everyone Needs To Know**, Oxford Press.

Bulut, Ç., Aslan, G., Araza, A., (2012) “Sosyal Girişimciliğin Kavramsal Çerçevesi”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, 7:2, 2012, ss.69-88.

Carini, C., Costa, E., Carpita, M., Andreaus, M. (2012), “The Italian Social Cooperatives In 2008: A Portrait Using Descriptive And Principal Component Analysis”, **Euricse Working Paper No.35/12**.

Defourny, J., Nyssens, M. (2004), “Belgium:Social Enterprises In Community Services”, **The Emergence Of Social Enterprise**, Ed. Borzaga C., Defourny, J., London: Routledge Pub.

Gillian, Colin; Golden, Linda (2009), “Re-Branding Social Good: Social Profit As A New Conceptual Framework”, **Academy of Marketing Studies Journal**, C: 14, S:2, ss:97-117.

Gülsevil, Alpagut (2008), “AB’nde Güvenceli Esneklik ve Türkiye’de Yasal Düzenlemeler”, **TİSK Akademi Dergisi**, C:3, S:5, s:6-37.

Gündoğan, Naci; Biçerli, Kemal (2007), **Çalışma Ekonomisi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Helen Haugh (2006), **Nonprofit Social Entrepreneurship. The Life Cycle of Entrepreneurial Ventures**, Springer.

Hesapçıoğlu, Muhsin (1994), **İnsan Kaynakları Yönetimi ve Ekonomisi**, Beta Yayınları, İstanbul.

Hudock, A (1999), **NGOs and Civil Society:Democracy by Proxy?**, Polity Press.

Işık, Volkan (2016), **Çalışmanın Evrimi ve Sosyal Girişim**, Ekin Basım Yayınları, Bursa.

James, A., Stevenson, H., Wei-Skillern, J., (2006), “Social and Commercial Entrepreneurship:Same, Different and Both?”, **Journal of Entrepreneurship Theory and Practice**, C: 30, S: 1, ss:1-22.

Johanna, Mair; Ignasi, Marti (2006), “Social Entrepreneurship Research: A Source of Explanation,Prediction, and Delight”, **Journal of World Business**, C: 41, S:1, s:36-44.

Light, Paul C. (2008), **The Search for Social Entrepreneurship**, Brookings Institution Press, Washington.

Miller, John A. (1989), “Social Wage or Social Profit? The Net Social Wage and the Welfare State”, **Review of Radical Political Economics**, C:21, S:3, s:82-90.

Nicholls, Alex (2008), **Social Entrepreneurship: New Models of Sustainable Social Change**, Oxford University Press.

Ören, Kenan; Yüksel, Hasan (2012), “Geçmişten Günümüze Çalışma Hayatı”, **Emek ve Toplum Dergisi**, C:1, S:1, ss.32-55.

Özden, Kemal (2008), “**Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllü Yönetimi**”, Sivil Toplum Kuruluşlarında Yönetim, Ed. Ali Coşkun, Seçkin Yayınları, Ankara, ss:57-72.

Özen Kapız, Serap (2001), “İşin Değişen Anlamı ve Birey Yaşamında Önemi”, **İş,Güç Ekonomik İlişkiler Dergisi**, C:3, S:2, ss:5-17.

Rifkin, Jeremy (1995), **The End Of Work: The Decline Of The Global Labor Force And The Dawn Of The Post-Market Era**, C: 9, S: 1, New York.

Salamon, Lester; Anheir, Helmut (1994), **The Emerging Sector: An Overview**. Baltimore, The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.

Social Enterprise UK (2017), **Fightback Britain:A Report On The State Of Social Enterprise Survey**.

Social Enterprise UK (2017), **The Future Of Business: State Of Social Enterprise Survey**, Santander Pubs.

TÜSEV, (<http://www.tusev.org.tr/tr/sosyal-yatirim/sosyal-girisimcilik-projesi>), 03.02.2018.

Waddock, Sandra; Post, James (1995), "Social Entrepreneurs and Catalytic Change", **Public Administration Review**, C:48, S:8, ss: 951-973.

Yazıcı, Erdinç (2010), **İlkçağdan Sanayi Ötesi Topluma Dönüşen İş Kültürü**, akitap yayınları, Ankara.

Yunus, Muhammed; Weber, Karl (2012), **Sosyal İşletme Kurmak**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul.

Yaraç, Nevra (2013) "Paris'in Arı Kovanı", **Optimist Dergi**, ss.21-28.